

STANISLAV KONEČNÝ¹

POLITYKA PUBLICZNA LUB NARODZINY (NOWEJ) NAUKI

Public policy or the birth of (new) science

Abstrakt: *W artykule zawarto przegląd genezy i rozwoju polityki publicznej jako oddzielnej dyscypliny naukowej w kontekście europejskim, szczególnie w środowisku nauk politycznych, w wyniku zmian w obiektywnej rzeczywistości oraz rozwoju metod, wśród których dominuje wpływ socjologii. Porównano ten rozwój, który opóźnił się w Europie Środkowej w relacji do Europy Zachodniej o kilka dziesięcioleci, i przeanalizowano przyczyny i konsekwencje tego przesunięcia, szczególnie w Czechach, na Słowacji i w Polsce. Podczas gdy w Czechach i na Słowacji nauki polityczne powstały faktycznie dopiero w latach 90., w Polsce z odrębną tradycją stały się tylko jednym ze źródeł kształtowania polityki publicznej (a niektórzy naukowcy nawet to odrzucili), a podstawą dla niej stały się polityka społeczna, nauka administracyjna i bezpośrednio poszczególne dyscypliny socjologiczne (np. socjotechnika) itp. Rezultatem tego jest częściowo odmienny rozwój tej nowej dyscypliny naukowej. Artykuł może być zatem źródłem inspiracji dla takiego kształtowania polityki publicznej w Polsce, która będzie bliższa jej profilowi w krajach Europy Środkowej. Z drugiej strony polskie doświadczenia są również wielką inspiracją dla otaczających państw.*

Słowa kluczowe: nauki polityczne, politologia, polityka publiczna, teoria polityki publicznej, socjologia

Abstract: *The study provides an overview of the origin and development of public policy as an independent scientific discipline in the European context, especially in the political science environment as a consequence of changes in objective reality and as a consequence of the development of methods, dominant among which was the influence of sociology. It compares this development, which has shifted over time in Central Europe compared to Western Europe by several decades, and analyses the causes and differences as consequences of this shift, especially in Central Europe, especially in the Czech*

¹ Dr hab. Stanislav Konečný – Wydział Administracji Publicznej, Uniwersytet P.J. Šafárika Košice (Słowacja), e-mail: stanokonecny@post.sk, ORCID: 0000-0001-7757-6639

Republic, Slovakia and Poland. Due to the interruption of the natural development of the social sciences in this part of Europe, the emerging theory of public policy seeks its origins both in the existing Western European-American political science tradition but also in social policy and, for example in Poland, more in administrative and legal sciences as well as in a wider range of sociological disciplines - and again, compared to other countries in the region, much less in the context of political science. All this has its specific causes, leading to similar differences in approaches to public policy as we perceive them between German, French and American public policy, which enriches the forms of this new scientific discipline.

Keywords: *political sciences, politology, public policy, a theory of public policy, sociology*

Wstęp

Dyskusja na łamach polskiej prasy naukowej na temat polityki publicznej i jej charakteru (Woźnicki 2012, 2015; Skarzyński 2014; Dyskusja 2016; Szarfenberg 2016 i in.) pokazuje, że w kontekście Europy Środkowej jest to wciąż bardzo aktualny temat. Według autorów międzynarodowego podręcznika analiz politycznych „polityka publiczna jest najszybciej rozwijającą się nauką społeczną w ostatnich dziesięcioleciach” (Fischer, Miller, Sidney 2007: XIX), ale wciąż jest stosunkowo młodą dziedziną badań. Nie zawsze można także oddzielić w tym kontekście praktykę od teorii².

Jej główny nurt wyłonił się w Europie Zachodniej i w Ameryce w latach 50. ubiegłego wieku, przede wszystkim z obszaru nauk politycznych. Wbrew temu niektóre publikacje w państwach Europy Środkowej mają w tytule po prostu zwrot „polityka publiczna”, choć w poszczególnych przypadkach dotyczą bardziej teorii i czasami bardziej praktyki w postaci różnych polityk publicznych: polityki społecznej, edukacyjnej, zdrowotnej, polityk ochrony środowiska, podatków, przemysłu i rozwoju, rolnictwa i żywności, transportu i infrastruktury, polityki zagranicznej,

² Dotyczy to również części pionierskich prac. Zob. m.in.: G.B. Peters, J. Pierre, (red.), *Handbook of Public Policy* (2006); M. Moran, M. Rein, R.E. Goodin (red.), *The Oxford Handbook of Public Policy* (2006); F. Fischer, G.J. Miller, M.S. Sidney (red.), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods* (2007); P. Muller, *Les Politiques Publiques* (2009); V. Schneider, F. Janning, *Politikfeldanalyse: Akteure, Diskurse und Netzwerke in der öffentlichen Politik* (2006); S. Blum, K. Schubert, *Politikfeldanalyse* (2011); M. Potůček i in., *Public Policy in Central and Eastern Europe* (2003).

prywatyzacyjnej lub sądowej (Peters, Pierre 2006) itp. Wiele z tych stosowanych polityk publicznych w takiej perspektywie wciąż czeka na sformułowanie (Olejniczak 2013: 42). Jedną z barier dla rozwoju w tym obszarze może być mało rozwinięta teoria polityki publicznej jako nauki teoretycznej, metodologicznie bardziej uniwersalnej nadbudowy nad wskazanymi częściowymi dyscyplinami (Blum, Schubert 2011: 14). Chodzi faktycznie o określenie stosunku między polityką publiczną jako teorią czy nauką ogólną i częściowymi politykami publicznymi jako praktycznymi zastosowaniami tej teorii w poszczególnych obszarach życia publicznego. Podobnie związki tej nowej nauki z innymi – politologią, socjologią, ekonomią, prawem itd. – nie zawsze są całkiem jasne. Jednocześnie pytanie, czy polityka publiczna jest częścią nauk politycznych, czy oddzielną nauką społeczną, pozostaje otwarte. W Polsce toczy się na ten temat wyżej wymieniona dyskusja. W Czechach i na Słowacji panuje opinia, że polityka publiczna już jest niezależną dyscypliną naukową (Potůček 2016: 7–8) w ramach nauk społecznych (Malíková, Daško 2018: 5) lub nauk politycznych (Nekola, Geissler, Muralová 2011: 11).

W niniejszym artykule starano się przedstawić pogląd, że polityka publiczna stanowi w kontekście europejskim odrębną część nauk politycznych. Jednak liczba jej źródeł, szczególnie dzięki jej specyficznemu rozwojowi w państwach Europy Środkowej, jest znacznie szersza. Konfrontacja rozwoju polityki publicznej w Europie Zachodniej i USA ze specyfiką jej rozwoju w Polsce, Czechach i na Słowacji również może przyczynić się do wspomnianej dyskusji.

1. Kształtowanie polityki publicznej w świecie

Należy zadać pytanie, czy polityka publiczna jest tylko zjawiskiem, które narodziło się w myśli Harolda D. Lasswella? Jeśli zaś uznamy, że jest to tylko zjawisko amerykańskie lub anglosaskie, to raczej pytanie powinno dotyczyć pryncypiów. Czy należy budować autonomiczną teorię, czy też adaptować te, które wypracowano gdzie indziej? (Dyskusja 2016: 11). Moim zdaniem to, co wiemy np. z socjologii, odnosi się do każdej nauki. Istnieje ogólna teoria socjologiczna (w ramach której występują różne podejścia), jednak są w niej różne narodowe szkoły socjologiczne. To założenie wydaje się także służyć w przypadku teorii polityki publicznej.

1.1. Powstanie nauk politycznych

Pojawienie się oddzielnych nauk generalnie wynika z dwóch głównych przyczyn. Pierwszą grupę reprezentują zmiany w metodzie poznania naukowego, co wynika z ogólnie przyjętej teorii paradygmatów Thomasa S. Kuhna (Kuhn 1982). Jednocześnie istnienie odrębnego podmiotu (i metody jego poznania) jest konstytutywną cechą nauki (Eco 2015: 27–28). Gdyby nie posiadała własnych metod, nie można byłoby jej uznać za odrębną dziedzinę (por. Dyskusja 2016: 12). Druga grupa przyczyn reprezentowana jest przez zmiany w obiektywnej rzeczywistości. Jak pisze Jürgen Habermas (1962: 51), badania w dziedzinie nauk społecznych czerpią swoją perspektywę z nienaukowego kontekstu horyzontu czasowego. Już Lasswell zwrócił uwagę na zmianę kontekstu historycznego jako czynnika wpływającego na definicję przedmiotu badań naukowych w naukach politycznych (zob. „*principle of temporality*”, Lasswell, Kaplan 1950: XIV). Bardzo często jednak przyczyny obu grup są ze sobą powiązane, wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Nowa rzeczywistość często wymaga nowych metod jej poznania. Podobnie jednak nowe metody poznania pozwalają czasem rejestrować takie zmiany w rozwoju badanej rzeczywistości, które badane starymi metodami pozostawiały różne fakty ukrytymi, nieznanymi.

Taki rozwój można zidentyfikować retrospektywnie i w tej części nauk, które powszechnie nazywano naukami politycznymi. Proces ich powstawania można rejestrować w naszej cywilizacji przynajmniej od czasów Platona i Arystoteła. Trzeba zaznaczyć, że i filozofia polityczna (jak większość ówczesnych nauk) była zdominowana przez spekulatywne podejścia metodologiczne zbudowane na konstrukcjach myślowych bez wyraźnego oparcia w faktach empirycznych.

W okresie XVIII–XIX w. doszło w Europie do szeregu dramatycznych zmian w różnych obszarach życia, charakterystycznych dla zwrotu w obiektywnej rzeczywistości. Nauka, po ożywieniu w okresie renesansu i humanizmu, znalazła się w kontekście metodologicznym na progu nowych wyzwań. Reagowała na to, tworząc cały wachlarz nowych dyscyplin naukowych, z których znaczna część była włączana do nowego nurtu tzw. nauki pozytywnej jako nauki opartej na badaniu faktów. Następnie wielka rewolucja francuska (1789), ale także rewolucja amerykańska (Deklaracja Niepodległości 1776) i jej kontekst przyniosły znaczące zmiany w rzeczywistości politycznej. Jak pisze Peter Wagner (2007: 29), „pod

wieloma względami rewolucje amerykańska i francuska były również pierwszym «zastosowaniem» nowoczesnej teorii społecznej i politycznej na dużą skalę”. Były to zjawiska, do analizy których filozofia polityczna nie była metodologicznie wyposażona i nie wykraczała poza próg ich opisu. W odniesieniu do nauk pozytywnych nowe fakty zostały przejęte przez powstającą naukę polityczną (Rybárik, Lysý, Konečný 2003: 10; Heywood 2010: 15).

Koniec XIX w., a zwłaszcza XX stulecie przyniosło szybki rozwój nauki politycznej, a także wielu jej subdyscyplin. Politologia także ukształtowała własną metodologię naukową (zwłaszcza poprzez specyficzny rozwój ogólnej metody komparacji, ale i poprzez specyficzny rozwój metod historycznych i innych) oraz stała się niekwestionowaną samodzielną nauką społeczną.

Obszerne opracowanie syntetyczne przeprowadzone przez szeroki zespół autorów, opublikowane przez UNESCO w 1950 r., podsumowuje stan, w którym nauki polityczne rozwinęły się w pierwszej połowie ubiegłego wieku w następującej strukturze przedmiotu: 1) teoria polityczna, 2) instytucje polityczne, 3) partie, grupy i opinia publiczna, 4) stosunki międzynarodowe (Salvadori 1950: 4). Główny strumień reprezentował tzw. instytucjonalizm, bazujący przede wszystkim na instytucjonalnych systemach rządowych i procesach lub instytucjach politycznych.

Rozwój nauk politycznych nie zatrzymał się jednak w pierwszej ani w drugiej połowie XX w. Obecnie nauki polityczne, np. w literaturze anglojęzycznej, charakteryzują się znaczną różnorodnością tematyczną. Od połowy ubiegłego wieku stopniowo zyskuje na znaczeniu w naukach politycznych nurt tzw. pluralizmu. W związku z rozwojem metodologii nauk politycznych, w tym badań empirycznych, zaczyna przenosić on uwagę z instytucji formalnych na jednostki i grupy. Od lat 60. i 70. XX w. w nauce politycznej zaczęto coraz bardziej promować empiryczny strumień *policy analysis*. Wzmocniło to tendencję do stopniowego oddzielania polityki publicznej od głównego nurtu nauk politycznych. Na jego dalszy rozwój wpłynęły trzy główne orientacje koncepcyjne:

- W krajach niemieckojęzycznych nazwa *Politikwissenschaft* (czyli nauka polityczna) staje się coraz częstszym (i synonimicznym) terminem dla politologii. Jest to koncepcja, w ramach której, szczególnie w badaniach i analizach empirycznych nad „polem polityki” (*Politikfeldforschung, Politikfeldanalysen*), rozwijała się stosunkowo niezależnie teoria polityki publicznej, kontynuując starsze koncepcje tzw.

Policeywissenschaft, w których elementy późniejszej nauki administracyjnej i teorii prawa państwowego przeplatały się z ekonomią postmerkantylistyczną, tzw. kameralistyką (Bogumil 2005; Saretzki 2007; Schubert, Blank 2005).

- Francuska *science politique* reprezentuje jeszcze szerszą koncepcję nauk politycznych. Zalicza do politologii niektóre dyscypliny gospodarcze (ekonomia polityczna) itp. Jej głównymi obszarami zainteresowań są administracja publiczna, stosunki międzynarodowe, ale i studia wojskowe lub strategiczne. W jej ramach rozwija się samodzielnie także politykę publiczną (*politique publique*) jako wciąż stosunkowo szeroko rozumianą dyscyplinę, która zajmuje się interwencjami władzy publicznej w przestrzennych i społecznych strukturach społeczeństwa. Obejmuje socjologię polityczną (*sociologie politique*), naukę administracyjną (*science administrative*), teorię publicznej władzy (*puissance publique*), pytania dotyczące strategii publicznych (*stratégie publique*) itp. Tak rozumiana nauka polityczna zajmuje się nie tylko zjawiskami politycznymi, lecz także zjawiskami, które mają skutki polityczne lub są uwarunkowane przez politykę. Ten szeroki profil jest wynikiem oddziaływania kilku nurtów, które stopniowo kształtowały francuską politykę publiczną – najstarszy nawiązywał do nauk administracyjnych i prawnych, nowszy do socjologii organizacji, a najnowszy do różnego rodzaju działań publicznych (Novotný 2006; Muller 2009).
- Angielskojęzyczna strefa wyróżnia kilka perspektyw:
 - tych, którzy zajmują się naukami politycznymi (*political scientist*), tj. analizują politykę, więc przedmiotem ich zainteresowań jest polityka (*politics*) jako styk poglądów różnych grup politycznych;
 - tych, którzy opracowują polityki publiczne (*policy analyst*). Przedmiotem ich zainteresowania są polityki publiczne (*policy, policies*) jako wynik procesu, na podstawie którego wdrażane są pomysły lub sposoby rozwiązywania istniejących problemów publicznych, w ramach których rozwijana jest polityka publiczna (*public policy*);
 - tych, którzy zajmują się normatywnym aspektem polityki (*polity*).

Szczególną cechą *policy* w Stanach Zjednoczonych jest jej silna orientacja na działania rządu i realizację programów rządowych (Frysztacki 2017). Przede wszystkim tam powstała polityka publiczna wcześniej niż jej teoria.

W szczególności badania empiryczne wywołały we wszystkich głównych obszarach terytorialnych rozwoju nauk politycznych pewne

(aczkolwiek częściowo odmienne) tendencje prowadzące odpowiednio do pojawienia się nowej nauki. Skutkowało to stopniowym kształtowaniem polityki publicznej i jej teorii, choć w nieco innych koncepcjach metodologicznych. Pokazuje to, jak uwarunkowania historyczne wpłynęły na różne nurty kształtowania polityki publicznej na łonie politologii w Europie Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych.

1.2. Powstanie polityki publicznej

Naszym zdaniem historia powstania polityki publicznej i jej teorii, która rozpoczęła się wewnątrz nauk politycznych (Briška 2010: 10), jest bardzo podobna do procesu powstawania nauki politycznej wewnątrz filozofii politycznej. Punktem wyjścia dla kształtowania się polityki publicznej i jej teorii stała się (wbrew pozorom) stopniowo, całkiem naturalnie politologia, która może być rozumiana jako synonim całego zespołu nauk politycznych albo jako jedna z dyscyplin nauk politycznych. Jednocześnie sprawdza się to, o czym pisze Pierre Muller. Podobnie jak niektóre inne nowe dyscypliny naukowe polityka publiczna powstaje na skrzyżowaniu istniejącej wiedzy, z której np. zapożycza się jej główne koncepcje (Muller 2009: 1).

XX w., a zwłaszcza jego druga połowa, przyniósł zasadnicze zmiany badań nauk politycznych na podstawie przeobrażeń w ukształtowaniu systemu politycznego. Powodów tego zjawiska było kilka:

- Nastąpił kolejny znaczący rozwój parlamentaryzmu. Wszystkie grupy i interesy są zdolne do organizowania się, artykułowania politycznego i uzyskiwania dostępu do rządu w wyniku rozwoju parlamentaryzmu, żadna grupa ani interesy nigdy nie mogą osiągnąć dominującej pozycji, jak wskazał Dahl (2013), w wyniku czego dochodzi do rozległej fragmentacji sceny politycznej. W praktyce kilku państw europejskich (np. Belgii) zostało spełnione ostrzeżenie Heywooda (2010: 284), że „jeśli wszyscy przedstawiciele promowaliby jedynie interesy grup, z których się wywodzą [lub które reprezentują – uwaga S.K.], rezultatem byłyby społeczne podziały i konflikty oraz brak osób zdolnych stanąć w obronie wspólnego dobra lub przedstawiania szerszych interesów publicznych”.
- Nastąpiły zmiany w sposobach, w jakich interesy mniejszościowe są akceptowane jako publiczne. Dotyczy to zwłaszcza pośrednictwa bikameralizmu parlamentarnego, partnerstwa społecznego lub modelu demokratycznego neokorporatyizmu. Reprezentacje tych

mniejszościowych interesów, które często mają charakter izb lub innych (najczęściej profesjonalnych) korporacji, wkraczają do polityki jako jej znaczący aktorzy, nie będąc bezpośrednio elementami systemu politycznego.

- Nastąpiły znaczące, zasadnicze zmiany w strukturze partii politycznych. W okresie powojennym partie na ogół tracą tożsamość ideową. Ich programy różnią się w większym lub mniejszym stopniu tylko populizmem. Promuje się postduvergerowski model uniwersalnej partii politycznej „catch all” (Kirchheimer 1966: 50–60; Krouwel 2003). To wszystko można uznać za zjawiska towarzyszące etapowi upadku partyjności w systemie politycznym i makiawelizmu politycznego (Hitzler 1991). Zamiast tego promowany jest podział według Sartoriego na partie prosystemowe i antysystemowe (Sartori 2005).

Jednocześnie politologia zajmuje się jedynie wtórnie obecnością nowych podmiotów na scenie politycznej. Nauki polityczne i do lat 70. pojawiająca się polityka publiczna postrzegały politykę publiczną przede wszystkim z punktu widzenia państwa i administracji publicznej (Dye 1972: 1). W kolejnych latach zaczęto również wykazywać zainteresowanie podmiotami ze środowiska społeczeństwa obywatelskiego.

Stosunkowo odrębnym, ale wskazywanym wyżej zjawiskiem jest pojawienie się „polityków niepolitycznych”. Jak dowodzi Ľudmila Malíková (2003: 17), „uzasadnione władze w pluralistycznych demokracjach nie są jedynym podmiotem polityki, a zarządzanie jest sprawą publiczną”. Nawet przy wielu innych podmiotach brakuje w tekstach nauk politycznych rzetelnej definicji lub klasyfikacji politycznej. Podmiotem są nie tylko kościoły, lecz także związki zawodowe, media itp. Ponadto trudno jest uznać te instytucje za przedstawicieli elit politycznych. Dlatego też w literaturze politologicznej coraz częściej pojawia się termin pojęcie „aktorzy”, choć nie jest on jednoznacznie zdefiniowany politologicznie.

Stosunki między elitami politycznymi w perspektywie politologii obejmowały szeroką gamę form konfliktowo-konsensualnych (rozpoczynając od mechanizmów budowania koalicji przez konkurencję polityczną po walkę polityczną). Jednak tylko w niewielkim stopniu odzwierciedlały mechanizmy charakterystyczne dla „polityki niepolitycznej”, takie jak partnerstwo, sieci, struktury horyzontalne itp. (Potůček-Vass 2003).

Tam, gdzie podejścia politologii były niewystarczające lub borykały się z pewnymi problemami metodologicznymi, zaczęły pojawiać się nowe dyscypliny naukowe, w tym polityka publiczna. „Nauki polityczne są tak

zajęte opisem instytucji politycznych, zachowań i procesów, że często pomijały dominujący wpływ otoczenia systemu politycznego na kształtowanie polityki publicznej” (Dye 1972: 231). Pojawienie się polityki publicznej wiąże się przede wszystkim z nazwiskiem Lasswella, uważanego za założyciela polityki publicznej (Fischer, Miller, Sidney 2007: XIX)³.

Pogłębiła się potrzeba wzajemnego rozróżnienia między politologią a polityką publiczną. Martin Potůček i Lance T. LeLoup próbowali wskazać te różnice następująco:

Tabela 1. Różnice pomiędzy politologią a polityką publiczną

POLITOLOGIA	POLITYKA PUBLICZNA
ideologia	technologia
konflikt	konsensus
alienacja władzy	usługi publiczne
reprezentacja	zaspokojenie potrzeby
horyzont decyzji krótkoterminowy	długoterminowy horyzont decyzyjny

Źródło: Potůček, LeLoup 2003: 15.

Z mojego punktu widzenia te różnice można scharakteryzować częściowo inaczej:

Tabela 2. Różnice pomiędzy politologią i teorią polityki publicznej

POLITOLOGIA	POLITYKA PUBLICZNA
władza	interes (publiczny)
elity (polityczne)	aktorzy
państwo - system polityczny	państwo, rynek, społeczeństwo obywatelskie
polityka „polityczna”	polityka „niepolityczna”
sterowanie	uprawianie
konflikt, rywalizacja	partnerstwo
dominacja normatywizmu	dominacja empiryzmu

Źródło: opracowanie własne.

³ Lasswell po raz pierwszy zdefiniował politykę publiczną wśród tematów nauk politycznych w swoim dobrze znanym i cytowanym dziele *The Policy Orientation* z 1951 r. Niektórzy autorzy uważają za jego poprzednika amerykańskiego pragmatycznego filozofa J. Deweya. W swej polityczno-filozoficznej koncepcji demokracji organicznej (deLeon, Vogenbeck 2007: 3), wykazywał też już w latach 20. XX w. zainteresowanie publicznością (Torgerson 2007).

Należy zauważyć, że granice tego podziału nie są ani ostre, ani bezwzględne. Charakteryzują one główne i niewyczerpujące cechy najważniejszych tendencji obu nauk.

Zmiany w systemie władzy publicznej reprezentowanej przez państwo i wewnątrz niego, a zwłaszcza w jego systemie politycznym, nie były jedynymi, które wpłynęły na stopniowe kształtowanie się teorii polityki publicznej. Istotne znaczenie miała także zmiana funkcji rynku i zmiana pozycji podmiotów rynkowych.

Gospodarka zawsze miała wpływ na politykę. Wpływ ten systematycznie rośnie, ponieważ ludzkość coraz bardziej boryka się z problemem ograniczonych zasobów. Pod pretekstem podniesienia standardu życia redystrybucja zasobów publicznych rosła tak długo, że osiągała granice swoich możliwości. Dług publiczny i wraz z nim jego obsługa zaczęły rosnąć, zmieniając relacje między państwem a finansami: banki zaczęły wkraczać w sferę polityki.

W tym kontekście mechanizm demokratycznych wyborów również zawodzi. „Polityka wyborcza to nic innego, jak skazany na niepowodzenie proces, w którym zachęca się polityków do rywalizowania o władzę poprzez składanie elektoratowi coraz mniej realistycznych obietnic” (Heywood 2010: 103). Jest to już problem nie tylko małych i stosunkowo biednych państw, które wewnętrznie, ale także w relacjach zewnętrznych (długach) stają się politycznie zależne od podmiotów gospodarczych, w tym międzynarodowych i zinstytucjonalizowanych (Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy).

Zaistniały również zasadnicze zmiany w społeczeństwie obywatelskim, które rodziło się stopniowo. Różne formy działalności stowarzyszeń i wolontariatu miały przez bardzo długi czas niewyraźny charakter. W latach 60. XX w. widać jednak początek nowej fali inicjatyw obywatelskich na całym świecie. Środowisko grup interesu dalej się rozwija. Na scenie pojawiło się coraz więcej ugrupowań monotematycznych, koncentrujących się na kwestiach, takich jak ochrona konsumentów, prawa zwierząt, równość płci i ochrona środowiska. Grupy te często kojarzyły się z szerszymi ruchami społecznymi (ruchy kobiet, ruchy na rzecz praw człowieka, ruchy ekologiczne itp.) i charakteryzowały się nabywaniem nowych rodzajów działań i kampanii, często nazywanych „nową polityką” (Heywood 2010: 333). Formułowanie polityki do końca lat 60. XX w. opierało się głównie na poglądach elit politycznych lub biurokracji rządowej. Jednak podmioty społeczeństwa

obywatelskiego zaczęły coraz bardziej wchodzić w te procesy (Jann, Wegrich 2007: 49).

Na przełomie lat 80. i 90. XX w. społeczeństwo obywatelskie i publiczność w Europie Środkowej i Wschodniej stały się głównym motorem zmian, eliminując dotychczasowe struktury polityczne i elity polityczne. Wydaje się, że społeczeństwo obywatelskie jest nadal zaangażowane w środowisku, które system polityczny chciałby zarezerwować jako swoją wyłączną sferę.

Teoria polityki publicznej rozwija się dynamicznie jako odrębna dyscyplina dzięki społeczeństwu obywatelskiemu. Sprzyja temu emancypacja aktorów z tego środowiska, promowanie interesów grup poza systemem politycznym, uczestnictwo i partnerstwo w systemie. Jak wskazuje Vilém Novotný (2011: 10), „badanie polityk publicznych jest obecnie w pełni ugruntowaną i jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dyscyplin nauk politycznych”. W podobnym tonie wypowiada się Jerzy Woźnicki (2012: 133), stwierdzając, że „nauki o polityce publicznej, powstające pierwotnie jako gałąź nauk o polityce, zyskały obecnie swoją własną tożsamość dyscypliny należącej do nauk społecznych”.

W moim przekonaniu nauka o polityce publicznej metodologicznie wykorzystuje przede wszystkim modelowanie. Działa w ramach modelu polityki publicznej jako procesu i cyklu (z fazą formułacji, implementacji i ewaluacji, włącznie z kryteriami ewaluacyjnymi), modelu A-A-A (aktory – agendy – areny), modeli sieci itp. (por. Dyskusja 2016: 31–32; Szarfenberg 2016; Kozaczka 2016; Veselý, Drhová, Nachtmannová 2005: 19–24).

2. Odrębności rozwoju polityki publicznej w krajach Europy Środkowej

Szczególnym impulsem do zmian w rozwoju nauk politycznych w europejskich państwach postsocjalistycznych była zmiana reżymów politycznych na przełomie lat 80. i 90. przez obalenie systemów totalitarnych. Otworzyło to przed tymi państwami możliwość przywrócenia kontynuacji rozwoju nauk społecznych, w tym nawiązania do aktualnego stanu rozwoju nauk społecznych i politycznych na świecie.

W 1994 r. Potůček, główny promotor polityki publicznej w Czechach i na Słowacji, napisał: „Nie wystarczy nam tylko wiedza nagromadzona w teorii polityki publicznej w czasie stosunkowo pokojowej ewolucji

współczesnych społeczeństw kapitalistycznych. [...] Jesteśmy zmuszeni do poszukiwania własnych, oryginalnych podejść, nietradycyjnych rozwiązań” (Potůček 1994: 1).

W cytowanej publikacji UNESCO z 1950 r. Polska była jedynym państwem Europy Środkowej, który posiadał własny rozdział na temat rozwoju politologii. Zawierał on wykaz dziesiątek nazwisk politologów, choć wielu z nich uważa się dzisiaj bardziej za socjologów, prawników itd. (Ludwig Gumplowicz, Leon Petrażycki czy Ludwik Krzywicki) (Langrod 1950). Paradoks polega jednak na tym, że w tej samej publikacji inni autorzy z Polski opublikowali rozdział o dialektyczno-materialistycznej koncepcji nauk politycznych (Schaff-Ehrlich 1950). Byli to ci, którzy do lat 70. pracowali na polskich uniwersytetach jako profesorowie. To Adam Schaff, z jego ideologicznym anty-empiryzmem jako główny ideolog partii, który nie tylko likwidował socjologię „nie marksistowską” (Mokrzycki 1990: 22–28), ale przede wszystkim inicjując utworzenie Instytutu Kształcenia Kadr Naukowych w 1950 r., poddał całą polską naukę silnej presji ideologicznej (Krauz-Mozer, Borowiec, Ścigaj 2011: 65). Ów założyciel Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych (Gebethner, Markowski 2002: 307) przez długi czas wpływał na rozwój nauk politycznych w Polsce, oportunistycznie broniąc swych metodologicznych koncepcji poprzez tzw. materializm historyczny i komunizm naukowy. W zdecydowany sposób wpływało to na ugruntowanie pozycji wynaturzonej struktury politycznej.

Rozwój nauk politycznych w państwach socjalistycznych był zróżnicowany. Postępował jednak zupełnie inaczej niż w Europie Zachodniej. W części państw, m.in. w Jugosławii i Polsce, preferowano koncepcję tzw. „trzeciej drogi” lub prób krytycznego kompromisu (Jugosławia – Milovan Đilas i krąg ludzi wokół czasopisma *Praxis*, Polska – Karol Modzelewski czy *Klub Krzywego Koła*) (Klingemann 2002: 212; Janowski 2011). Na Węgrzech i w Czechosłowacji „nienaukowe” nauki polityczne z wyjątkiem krótkich okresów były całkowicie zlikwidowane (Węgry – Iván Szelenyi, ew. Czechosłowacja – Zdeněk Mlynář, Miroslav Kusý).

W wyniku zdecydowanej deformacji nauki polityczne w państwach byłego bloku wschodniego nie były zdolne uchwycić rozwoju polityki publicznej, który trwał w świetle od wczesnych lat 50. „Ze względu na sztuczne zakłócenia czeskich [a także innych środkowoeuropejskich – zastrzeżenie S.K.] nauk społecznych, a zwłaszcza politologii, wciąż poszukuje się odpowiedniego wyrażenia pojęć i koncepcji teoretycznych stosowanych w rozwiniętych naukach politycznych w innych krajach” (Fiala,

Schubert 2000: 7). Jak pisze Andrzej Zybala, „również w Polsce nie ma wyraźnego modelu tworzenia i wdrażania polityk publicznych. Brakuje bowiem standardów w zakresie deliberacji publicznej, badania problemów publicznych, analiz programowych czy ewaluacji” (Zybala 2012b: 1). Jednocześnie jednak w Polsce spotyka się również z fundamentalnym odrzucaniem osiągnięć w rozwoju politologii i polityki publicznej w Europie Zachodniej i USA. Jak ujął to Joachim Osiński: „użyteczność anglosaskich konstrukcji jest niewielka, żeby nie powiedzieć żadna. Z pewnego szacunku do przeszłości możemy odwoływać się do niektórych twierdzeń Harolda Lasswella czy innych «klasyków», ale uważam, że ich współczesna przydatność w realiach polskich jest bardzo mała” (Dyskusja 2016: 18).

2.1 Wspólne źródła odnowy: identyczne i odmienne

Transformacja ustrojowa w Europie Środkowej i Wschodniej daje szansę na odrodzenie nauk politycznych. Pojawienie się polityki publicznej od lat 50. XX w. nie zostało w ogóle zarejestrowane przez nauki polityczne w Europie Środkowej. Tam, gdzie przetrwały, istnieje pewien sceptycyzm co do potencjału politologii w zakresie tworzenia podstaw polityki publicznej. Jest ona *ex definio* „całkowitym antypodem do praktyki politycznej znanej jako naukowy socjalizm” (Potuček 1994: 1). Szczególnie dotyczy to Polski. Politologia, obarczona w pewnym stopniu oportunistyczną praktyką w latach totalitaryzmu, „wrogością wobec politologów legitymujących się rodowodem *ancien regime*” (Janowski 2011: 12), jest zatem czasami otwarcie, a jeszcze częściej ukradkiem pomijana jako potencjalne źródło polityki publicznej. Sporadycznie spotyka się tutaj z opinią, jaką zaprezentował Włodzimierz Anjoł, zgodnie z którą „politologia nie przestaje być ... *primus inter pares* w gronie różnych dyscyplin społecznych konstytuujących naukę o polityce publicznej czy też wnoszących w nie istotny wkład, także w Polsce” (Dyskusja 2016: 23).

Z drugiej strony pojawia się czasem w polskim środowisku politologicznym zrozumiałe dążenie do czystości politologii jak metodologicznej odnowionej nauki (Skarzyński 2014; Paruch 2015 i in.). Politologia ma zajmować się polityką, usuwając tematy polityki publicznej na margines własnych zainteresowań. Takie podejście uzasadnia się m.in. wielką ilością nowych własnych wyzwań (Krzysztań 2016). Dlatego w Polsce, częściej niż w innych państwach, poszukuje się alternatywnych źródeł polityki publicznej poza politologią.

W Czechach i na Słowacji sytuacja była nieco inna. Politologia odnowiła się do pewnego stopnia dzięki reaktywacji nauczycieli i studentów, którzy otarli się o jej epizodyczną odbudowę podczas „praskiej wiosny” w 1968 r. Wówczas nauczanie tej dyscypliny pojawiło się na kilka miesięcy na uniwersytetach w Pradze i Bratysławie (Jan Škaloud, Miroslav Kusý). Kolejny nieliczny, ale ważny krąg został utworzony po listopadzie 1989 r. przez autorów z kręgów dysydenckich (Rudolf Kučera) lub eks-emigracyjnych (Miroslav Novák, Adolf Müller). Pierwsze podręczniki politologii również miały autorów takiego pochodzenia (Škaloud 1991; Müller 1991). W następnej dekadzie pojawiły się nie tylko kluczowe tłumaczenia (Heywood 2002; Colebatch 2005), lecz także pierwsze prace własnych politologów (Fiala 1995; Fiala, Schubert 2000; Říchová 2000; Rybárik, Lysý, Konečný 2003 itp.). W obu państwach filozofowie, historycy, a zwłaszcza socjologowie, znacząco zaangażowali się w budowanie nauk politycznych – i nie tylko politologii (Holzer, Pšejja 2010; Rybář 2010; Malová, Miháliková 2002).

W wyłaniającej się polityce publicznej w Czechach krystalizują się dwa częściowo oddzielne nurty. Pierwszy, bardziej socjologiczny, uważa politykę publiczną za (rodzącą się) niezależną naukę w szerszej dziedzinie nauk politycznych w tradycji anglosaskiej. Jest reprezentowany głównie przez środowisko praskie (np. Potůčka, do którego bliżej jest większości słowackich autorów) oraz środowisko brneńskie (np. Petr Fiala, który jednak obecnie jest aktywnym politykiem), jest ono także bardziej politologiczne w rodowodzie oraz związane z niemieckimi tradycjami polityki publicznej. Generalnie w Czechach i na Słowacji podkreśla się multidyscyplinarny charakter dziedzin, które wywarły największy wpływ na politykę publiczną (w tym filozofia, socjologia, ekonomia politologia, administracja publiczna, nauki prawne i teoria zarządzania) (Veselý, Nekola 2007: 16; Potůček 2016: 7). Na Słowacji większy nacisk kładzie się na nauki polityczne i socjologię (Malíková, Daško 2018: 25) lub ekonomię (Klus 2007: 10–16), prawo i nauki administracyjne (Adamcová, Klus 2006: 19–30).

To obecność socjologów i oddziaływanie socjologii umocniły w odnawiającej się politologii tendencje pluralistyczne i podejście orientowane empirycznie. Stworzyło to również przestrzeń do stopniowego kształtowania polityki publicznej w środowisku nauk politycznych⁴. Z drugiej

⁴ Rezultatem tego była na Słowacji pierwsza monografia na temat polityki publicznej autorki wywodzącej się ze środowiska socjologicznego (Malíková 2003).

strony w Polsce przenikanie to jest całkowicie odrzucane przez niektórych politologów, a polityka publiczna zaliczana jest dzięki temu do „pseudo-politologii” (Skarżyński 2014). Część środowiska jest otwarta na pluralizm nauk politycznych. Paruch definiuje szerszą koncepcję nauk politycznych jako „myśli polityczna”, a w jej ramach korzysta z terminu „przestrzeń publiczna” (Paruch 2015). Krzysztof Frysztacki jako socjolog (zorientowany tak samo jak Malíková czy Potůček także we współczesnych zachodnich teoriach polityki publicznej) jest również dobrym orędownikiem na rzecz znaczenia socjologii w kształtowaniu polityki publicznej w Polsce (Frysztacki 2017)⁵.

W Czechach i na Słowacji często spotyka się nawet twierdzenie o bezpośrednim wpływie socjologii na powstanie polityki publicznej. Socjologia jawi się w tej relacji jako nauka bardziej uniwersalna (Briška 2010: 21). W Polsce jest tu bardziej zaangażowana polityka społeczna, uważana za socjologię stosowaną, jak stwierdził Ryszard Szarfenberg (Dyskusja 2016: 15).

Drugim, znaczącym źródłem pojawiającej się polityki publicznej w Europie Środkowej jest często polityka społeczna. W Europie Środkowej związek między polityką publiczną a polityką społeczną ma charakter tradycyjny. Dokumentują go w Czechach i na Słowacji nazwiska Potůčka lub Beblavý’ego (i ze skromnością także autora tego artykułu). W Polsce reprezentowany jest głównie przez Ryszarda Szarfenberga, Marka

⁵ Z prawnego punktu widzenia Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. (Dz.U. 2011 nr 179, poz. 1065) włączyło nauki o polityce publicznej do grupy nauk społecznych wraz z socjologią, psychologią i pedagogiką itd., choć część naukowców kwestionowała to rozwiązanie, w tym m.in. M. Karwat. Następnie na mocy Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. z listy dyscyplin została usunięta polityka publiczna, nauki o polityce stały się dyscypliną w ramach dziedziny „nauki o polityce i administracji” i w jej ramach istnieje polityka publiczna już tylko jako przedmiot specjalistyczny.

Na Słowacji od 2002 r. istniał wydział studiów Polityka publiczna i administracja publiczna, który był włączony do dziedziny nauk społecznych, ekonomicznych i prawnych. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministerstwa Edukacji, Nauki, Badań i Sportu Republiki Słowackiej (nr. 244/2019 Zbioru Ustaw) Polityka publiczna wraz z naukami politycznymi była włączona do dziedziny Nauk Politycznych.

W Czechach od 2017 r. program studiów Administracja Publiczna (ale w języku angielskim oznaczony jako Public Policy) zaliczany jest do Nauk Prawnych, natomiast Politologia i Socjologia do Nauk Socjalnych, w odróżnieniu od Nauk Społecznych, które obejmują historię, filozofię, pedagogikę, psychologię.

Rymszę i innych. Frysztacki nazwał ten stosunek bardzo delikatnie „„mięgotliwym”. Potůček postrzega związek między polityką społeczną a polityką publiczną jako kontynuum punktów widzenia (Potůček, LeLoup 2003: 21). Szarfenberg (2016: 47) pisze, że „te dwa obszary refleksji i badań naukowych (państwo i prawo oraz zagadnienia gospodarcze i społeczne) zostały ze sobą powiązane, odkąd państwo i administrację zaczęto rozumieć jako nośnik postępu, środek do rozwiązywania problemów społeczeństw, zaspokajania potrzeb zbiorowości, zwiększania wszechstronnego dobrobytu” (Szarfenberg 2016: 47). Marek Grewiński (2017: 89) jednak stawia pytanie, „czy w interesie polskiej polityki społecznej jest zastępowanie tradycyjnej naszej nazwy «polityka społeczna» terminem «polityka publiczna», zapożyczonym w ostatnich latach z tradycji anglosaskiej, który nie ma jednak polskiego zakorzenienia”. Jak twierdzi Piotr Błędowski, w Polsce „w środowisku polityków społecznych jest niekiedy spotykany, jeżeli nie opór wobec włączania do dyscypliny polityka publiczna, to przynajmniej dystans wobec takiego usytuowania tej specjalności” (Dyskusja 2016: 17). W Czechach i na Słowacji nie spotyka się takiego odrzucenia wzajemnego związku tych nauk.

Polityka społeczna w większości państw Europy Środkowej również w swojej refleksji teoretycznej wciąż ma pewną przewagę czasową (Igor Tomeš, Julian Auleytner, Zsuzsa Ferge, Iveta Radičová itp.). Jest pojmowana jak działalność nie tylko państwa, lecz także rynku i społeczeństwa obywatelskiego (Konečný, Radičová 2002: 251). Wydaje się dobrym, możliwe, że lepszym punktem wyjścia do kształtowania polityki publicznej niż jej powiązanie tylko z państwowymi programami. W Polsce w ten sposób do polityki publicznej są zaliczane np. polityka ludnościowa, rodzinna, mieszkaniowa, polityka zatrudnienia (Grzywna, Lustig, Mitrega, Stępień-Lampa, Zasepa 2017). W Czechach i na Słowacji rozwijają się studia oparte w mniejszym stopniu na analizach programów państwowych, a w większej części zorientowane na wyniki polityki publicznej. Stosuje się w tym zakresie analizy aktorów i ich interesów publicznych (nie tylko państwowych), takich jak m.in. polityka edukacyjna (Veselý 2005; Kohoutek, Veselý, Špačková 2015), polityka społeczna (Čabanová, Munková 2003; Beblavý 2009), polityka zdrowotna (Háva 2005), także polityka leśna (Šálka, Dobsinská, Sarvašová, Štěrbová, Paluš 2017).

Główny nurt polityki publicznej w Polsce wiąże ją z programami polityki publicznej. Za kluczową publikację reprezentującą takie podejście można uznać np. monografię Andrzeja Zybały. Píše on o politykach/

programach publicznych „rozumianych jako proces analizy i projektowania rozwiązań problemów publicznych” (Zybała 2012a: 7). Podobnie jak inni liczni autorzy tego nurtu świadomie posługuje się liczbą mnogą⁶. Metodologiczna różnica między tym podejściem a dominującymi w Czechach i na Słowacji polega na tym, że Zybałę interesują „cechy, które są wspólne dla wszystkich polityk” (2012a: 7). W podejściach czeskich i słowackich dominuje wysiłek tworzenia uniwersalnej nadbudowy nad częściowymi politykami (Blum, Schubert 2011: 14).

Nie jest to tylko różnica gramatyczna. Jeśli ograniczy się tylko do polityki realizowanej przez państwo, można powiedzieć, że każde państwo realizuje cały szereg polityk. Są w wśród nich ekonomiczna, militarna, zagraniczna, społeczna, edukacyjna itp. Jednak w każdym państwie polityka ta może być realizowana jako (otwarta) polityka publiczna, tj. w otwartej przestrzeni publicznej, w interesie publicznym, w partnerstwie aktorów ze struktur państwa, rynku i społeczeństwa obywatelskiego (Klus 2007, 2008) w różnych dziedzinach życia społecznego. Jednocześnie ten nurt polskiego podejścia różni się od tego w Czechach i na Słowacji. Termin „polityka publiczna” jest tam używany w liczbie pojedynczej, podczas gdy w tym nurcie w Polsce dominuje pogląd, że „nie ma jednej polityki publicznej, lecz istnieje wiele polityk szczegółowych rozwiązujących zbiorowe problemy” (Szatur-Jaworska 2018: 7).

Ograniczeniem niektórych podejść do polityki publicznej w tym nurcie jest również to, że programy te są zwykle realizowane przez państwo i finansowane z budżetów publicznych. W tym kontekście „polityka publiczna jest centralnym pojęciem opisującym interwencję państwa i jego agend w życie społeczne czy gospodarcze” (Sześciło 2014: 57). Przykładem tego jest badanie analizujące rządowy program Rodzina 500+ (państwowy program wsparcia rodzin z dziećmi) jako politykę publiczną, której celem był rezonans społeczny tego programu (Gromada 2018). Interesujący artykuł porównujący różne podejścia teorii polityki publicznej z problemem starości opublikował Andrzej Klimczuk (2018). Silnie stosowane są tu podejścia oparte na polskich tradycjach socjotechnologii i socjologii prawa, na ogół wywodzących się ze środowiska Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, ale nie tylko.

⁶ Mówi o politykach publicznych (*policies*) (Zybała 2012a: 13; Zybała 2012b: 3), nie o *politics* (W. Anioł [w:] Dyskusja 2017: 12), i nie o polityce publicznej w liczbie pojedynczej (*policy*), jak pisze np. Potůček, Malíková i inni czescy i słowaccy autorzy.

Podjęcia te są stosunkowo najbliższe teoriom zarządzania, ale jeszcze bardziej teorii administracji publicznej. Polityka publiczna związana jest z mechanizmami zarządzania i projektowania, z sektorem publicznym, administracją publiczną itd. (Zybała 2012b: 7 i nast.). Podobne podejście można znaleźć w literaturze słowackiej. Daniel Klimovský pisze, że polityka publiczna „obejmuje konkretyzację rozwiązań mniej lub bardziej określonych problemów społecznych – od podstawowych idei, poprzez opracowanie planów zawierających poszczególne kroki i ich realizację, po ocenę wyników” (Klimovský 2008: 114). Również Beblavý (2002) w podobny sposób rozumie politykę publiczną. Analizy polityk cząstkowych są szeroko publikowane w Czechach i na Słowacji. Różnią się one co do zasady metodologicznie od analiz publikowanych w Polsce, ponieważ nie są przedstawiane jako analizy polityk publicznych.

Istotny nurt w kształtowaniu się profilu polityki publicznej w Polsce reprezentują autorzy, którzy łączą go, a nawet utożsamiają z polityką administracji (Suwaj, Szczepankowski 2009: 305). Michał Kulesza i Dawid Sześciło piszą, że „zarządzanie publiczne jest niczym innym, jak procesem projektowania i wdrażania polityk publicznych” (Kulesza, Sześciło 201: 12). Ważne jest, że wskazani autorzy rozumieją politykę publiczną jako naukę empiryczną⁷.

Czescy autorzy piszą również, że „proces tworzenia polityk publicznych jest najczęściej postrzegany jako proces rozwiązywania problemów społecznych lub porządku publicznego” (Ochrana 2010: 61). Jest to nurt znany nie tylko w Polsce, podobne podejścia można spotkać w Czechach (František Ochrana) czy na Słowacji (Daniel Klimovský, Mária Adamcová). Są one jednak znacznie bardziej reprezentowane w polskiej literaturze. Taki charakter miało jedno z pierwszych opublikowanych opracowań ten temat (Hausner 2007). Jan Izdebski (2018: 224) pisze, „polityki publiczne mogą być traktowane, jako części polityki administracyjnej (można w tym miejscu wskazać politykę gospodarczą, politykę społeczną, politykę fiskalną, politykę oświatową, politykę ekologiczną, politykę energetyczną, politykę celną oraz wiele innych działów polityki administracyjnej). Zależność ta powinna być szczególnie dostrzegana w kontekście kontynentalnego modelu administracji publicznej, w którym rola

⁷ „Nauka administracji i nauka polityki administracyjnej zajmuje się administracją rzeczywistością, jaka jest, a więc «światem realnym» (światem faktów społecznych i odnośnych ocen)” (Kulesza, Sześciło 2013: 15).

prawa administracyjnego i stosującej jego normy administracji publicznej jest istotna”.

Politolodzy zwracają jednak uwagę na ciekawy aspekt tego kierunku. Polityka publiczna jest w swoim założeniu odpolitycznioną nauką o administracji (Ufel 2016: 121).

W odróżnieniu od nauk politycznych i być może również socjologii, które dały początek teorii polityki publicznej w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych, polityka publiczna przynajmniej w Polsce, Czechach i na Słowacji powstała przy znacznie większym wkładzie polityki społecznej, analizy publicznych programów czy teorii administracji publicznej, choć były w tym przypadku częściowe różnice.

Należy jednak przyznać, że zwłaszcza w Polsce, na jej powstanie i kształtowanie miały zasadniczy wpływ inne tradycje, które nie były tak ważne w pozostałych dwóch państwach Europy Środkowej.

2.2. Źródła specyficzne

Szarfenberg zwraca uwagę na „tradycje naukowe, które są bliskie polityce publicznej w historii nauk społecznych” (Dyskusja 2016: 14), odwołując się w szczególności do dwóch prawdziwie autentycznych polskich źródeł polityki publicznej – socjotechniki i prakseologii. Były one praktycznie niereprezentowane wśród źródeł kształtowania polityki publicznej w innych częściach Europy Środkowej.

Socjotechnika, w rozumieniu jej polskiego promotora Adama Podgóreckiego, polega na zestawianiu i selekcjonowaniu różnych prawidłowości z zakresu socjologii i nauk pokrewnych w celu przetłumaczenia ich na język odpowiednich wskazówek praktycznych. Później – w postaci inżynierii społecznej – stała się przedmiotem ideologicznie uzasadnionej krytyki. Współcześnie jest również wspierana w polityce publicznej przez niektórych autorów z pogranicza socjologii i prawa, (m.in. Kzimirz W. Frieske czy Mirosław Karwat). Frieske jako uczeń Podgóreckiego, parafrazując Lasswella, pisze, że „wiedza o polityce publicznej to wiedza o tym, jak toczą się procesy podejmowania decyzji w sprawach publicznych” (Frieske 2018: 18). W podobnej tradycji Karwat zajmuje się związkami inżynierii społecznej z polityką publiczną. Analizuje także relacje między inżynierią społeczną a socjotechniką (Karwat 2018).

Jednak w polskiej tradycji socjotechnika jest bardzo silnie związana nie tylko z socjologią prawa, która była obecna również w podstawach

Podgóreckiego (1966). Znacznie wcześniej była utożsamiana z teorią prawa Leona Petrażyckiego, którego wkładą do polityki publicznej zajmuje się Jerzy Kwaśniewski (2018b: 67, 68–71), według którego „socjotechnika jest oryginalnym, polskim odpowiednikiem anglosaskiej public policy science”.

Już w latach 70. XX w. w ówczesnym Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego⁸ opracowano badania, które nosiły również nazwę polityki publicznej (Kwaśniewski 2018b: 62–65). Są one nadal kontynuowane. Podejścia te są stosowane głównie w różnych obszarach polityki społecznej, ale i w szerszym kontekście, np. w polityce rodzinnej (Raclaw 2018), polityce rynku pracy (Giermanowska 2018), polityce penitencjarnej (Szczepaniak 2018; Przesławski 2018), polityce antynarkotykowej i antyalkoholowej (Zamecka 2018; Klingemann 2018), polityce obywatelskiej (Arczewska 2018), polityce migracyjnej (Pawlak 2018), polityce wyznaniowej (Libiszowska-Żółtkowska 2018) itd.

Różnica w porównaniu z licznymi opracowaniami dotyczącymi np. polityki społecznej w Czechach i na Słowacji polega na tym, że nawet jeśli opierają się na analizie przepisów prawnych (np. Tomeš 2001, 2002, 2010, 2011), to brakuje im mocniejszego zakotwiczenia w socjologii prawa, a nawet w socjotechnice. Socjotechnika, pomimo tłumaczenia prac (Podgórecki 1968), nie zakorzeniła się głębiej w czeskich i słowackich naukach społecznych, mimo że Ján Pichňa używał tego terminu. Jego koncepcja dyscypliny semisocjologicznej, która ma specjalizować się w przetwarzaniu ustaleń socjologicznych w innowacje społeczne i ich wdrażaniu do praktyki społecznej, podkreślała odmiennność od inżynierii społecznej (Pichňa 2002). Nie została dotychczas wykorzystana jako metodologiczna podstawa badań polityki publicznej na Słowacji lub w Czechach.

Nurt ten jest również bliski poszukiwaniom rozwiązań dla polityki publicznej w innych naukach prawnych, zwłaszcza w prawie administracyjnym. Nawiązuje to do percepcji polityki publicznej jako realizacji programów państwowych, ale jeszcze bardziej zawięza do wykorzystania instrumentów prawnych w różnych zadaniach państwa. Polityka publiczna zostaje więc ujęta „w przepisach prawa oraz innych aktach zestaw celów, które organy władzy publicznej (wykonawczej i ustawodawczej,

⁸ Obecnie Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji UW.

centralnej i terytorialnej) wyznaczają do realizacji w poszczególnych sferach zadań publicznych” (Sześciło 2014: 58).

Podejście do polityki publicznej poprzez punkty wyjścia w teorii administracji publicznej jest bardzo bliskie, a czasami praktycznie zbiega się z podejściem do tego tematu w zarządzaniu i teoriach organizacyjnych. W Polsce ten nurt jest reprezentowany przez wielu autorów, w tym wspomnianych już Kuleszy i Sześciło (2013). Jerzy Hausner (2007: 51) wskazuje, że „realizacja polityk publicznych jako sedno zarządzania publicznego jest każdorazowo próbą połączenia w praktyce menedżerskiego (administracyjnego) profesjonalizmu z rozszerzoną i przejrzystą odpowiedzialnością publicznych menedżerów wobec adresatów i beneficjentów ich polityki”. Z drugiej strony Joachim Osiński na temat rozróżnienia między zarządzaniem publicznym a polityką publiczną wskazuje, że są to „absolutnie dwa światy, które do siebie nie przystają” (Dyskusja 2017: 28).

W ramach teorii administracji publicznej wskazywano, że „należy korzystać z pojęcia sprawności jako kategorii prakseologicznej i postulowano podporządkowanie organizacji i funkcjonowania administracji prakseologicznym dyrektywom dobrej roboty” (Maciejewski, Gierszewski, Brunka 2012: 13). Tu też jest przestrzeń, w której prakseologia w Polsce wkracza w dyskurs polityki publicznej, gdyż „gospodarowanie środkami publicznymi ma charakter działania w ujęciu prakseologicznym” (Truszkowska-Kurstak 2012: 61). Prakseologia jest postrzegana jako nauka o umiejętnym działaniu, systematyzując jej przy tym miejsce pośrednie między ogólną teorią systemów a bardziej szczegółową ekonomiką. Podejście to jest stosowane np. przy opracowywaniu procedur ewaluacyjnych do oceny programów publicznych, które należą do szerszego portfolio aktualnej zachodniej, czeskiej i słowackiej polityki publicznej, ale tam, gdzie rozwinęły się w środowisku postpolitycznym (w praktyce raczej w środowisku analizy menedżerskiej). W Polsce powstają systematycznie na styku nauk ekonomicznych (Surdej 2008), względnie teorii sterowania (Haber, Szałaj 2008).

W odróżnieniu od Polski nie spotyka się prakseologicznych punktów wyjścia pomiędzy punktami startu podejść ewaluacyjnych w polityce publicznej w Czechach i na Słowacji (Remr 2013). Terminy powszechnie używane w ocenach w tych państwach opierają się na teorii ekonomicznej (Gombitová 2007: 37).

Wnioski

Powstającą politykę publiczną i jej teorię można scharakteryzować jako multidyscyplinarną naukę o kolektywizowanych interesach, ich pochodzeniu, podmiotach i narzędziach, w których promują się interesy publiczne.

Jej przedmiot obejmuje zatem przede wszystkim interesy, procesy i mechanizmy ich kolektywizacji i legitymizacji jako interesów publicznych, podmioty, które są nosicielami tych interesów, a także narzędzia, za pomocą których są te interesy promowane (w szczególności interes publiczny). W tym względzie zwraca się uwagę na podmioty ze środowiska państwowego (zwłaszcza jego systemu politycznego), ale i ze środowiska rynkowego i społeczeństwa obywatelskiego, także w ramach struktury narzędzi, narzędzi koncepcyjnych, prawnych, ekonomicznych, informacyjnych i organizacyjnych.

Metody teorii polityki publicznej mają przede wszystkim charakter modeli, za pomocą których nauka stara się kształtować określoną działalność polityki publicznej w jej złożoności lub z określonego aspektu, przy jednoczesnym poszanowaniu nomotetycznego wstępnego kryterium tej nauki. Polega to na ujawnieniu faktów, które są kluczowe dla wyjaśnienia bardziej ogólnych cech całej klasy faktów dotyczących polityki publicznej (Kay 2006: 18).

Polityka publiczna i jej teoria jawi się zatem raczej jako nienormatywna, pozytywistyczna nauka, kształtowana w paradygmacie empiryczno-analitycznym i teoretyczno-eksplanacyjnym. W dziedzinie nauk politycznych zajmuje miejsce jednak w bezpośrednim sąsiedztwie politologii, zorientowanej empirycznie socjologii politycznej lub socjologii polityki. Jej dalszy rozwój określi dokładniej to miejsce.

Jeśli polityka publiczna i jej teoria w swoim głównym europejskim nurcie wkroczą w swoje profilowanie również w Polsce, mogą przynieść nowe inspiracje. Celem niniejszego opracowania nie było zakwestionowanie oryginalnych rozwiązań, do jakich doszła polska nauka w poszukiwaniu własnego rozumienia polityki publicznej. Starano się raczej krytycznie odnieść do inspiracji, jakie wciąż oferuje jej w tych poszukiwaniach europejska politologia. Ale ma to i zastosowanie odwrotne. Zapoznanie się z bogactwem alternatywnych podejść, jakimi obfituje polityka publiczna w Polsce, mogłoby być ogromnym źródłem inspiracji dla rozwoju tej młodej nauki w innych państwach europejskich.

Jak mówił Błędowski, „nauka o polityce publicznej stanowi swego rodzaju przeszczep na polski grunt, na grunt naszego systemu nauk społecznych. Sam mam niekiedy wrażenie, iż potrzebny jest czas, by się zadowiodła – przyjęła. Ale z drugiej strony, jeżeli nie wszystkie, to w każdym razie zdecydowana większość przeszczepów jest przecież potrzebna i widzę potrzebę posługiwania się instrumentarium nauk o polityce publicznej” (Dyskusja 2016: 16).

Bibliografia

- Adamcová, M., M. Klus (2006), *Verejná politika*, (Banská Bystrica: Univerzita M. Bela): 84.
- Arczewska, M. (2018), *Polityka obywatelska (polityka publiczna wobec społeczeństwa obywatelskiego)*, [w:]: J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 169–192.
- Beblavý, M. (red.) (2002), *Manuál pre tvorbu verejnej politiky*, (Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť): 272.
- Beblavý, M. (2009), *Sociálna politika*, (Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety): 167.
- Blum, S., K. Schubert (2011), *Politikfeldanalyse*, 2e Aufl., (Wiesbaden: Springer): 198.
- Bogumil, J. (2005), *On the Relationship between Political Science and Administrative Science in Germany*, „Public Administration” 83(3): 669–684.
- Briška, F. a kol. (2010), *Teória a prax verejnej politiky*, (Banská Bystrica: Univerzita M. Bela): 282.
- Colebatch, H. K. (2005), *Úvod do policy*, (Brno: Barrister & Principal): 141.
- Čabanová, B., G. Munková (2005), *Sociální politika*, [w:] M. Potůček in. *Veřejná politika*, (Praha: Sociologické nakladatelství): 245–276.
- Dahl, R. A., B. Stinebrickner (2013), *Współczesna analiza polityczna*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar): 252.
- deLeon, P., D. M. Vogenbeck (2007), *The Policy Sciences at the Crossroads*, [w:] F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (red.), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods*, (Boca Raton, FL: CRC Press): 3–14.
- Dye, T. R. (1972), *Understanding Public Policy*, (Englewood Cliffs (NJ): Prentice-Hall): 30.
- Dyskusja (2016), *Wokół teoretycznych wyzwań w naukach o polityce publicznej. Dyskusja z udziałem prof. Piotra Błędowskiego, prof. Włodzimierza Aniola, prof. Joachima Osińskiego, prof. Aleksandra Surdeja, prof. Ryszarda Szarfenberga i prof. Andrzeja Zybaty jako moderatora*, „Studia z Polityki Publicznej” 1(9): 11–44.

- Eco, U. (2015), *How to Write a Thesis*, (Cambridge-London: MIT): 229.
- Fiala, P. (1995), *Německá politologie*, (Brno: CDK): 250.
- Fiala, P., K. Schubert (2000), *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*, (Brno: Barrister & Principal): 170.
- Fischer, F., G. J. Miller, M. S. Sidney (red.) (2007), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods*, (Boca Raton, FL: CRC Press): 642.
- Frieszke, K. W. (2018), *Polityki publiczne: iluzje uniwersalnej racjonalności*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 7-22.
- Frysztacki, K. (2017), *Sfera publiczna – polityka publiczna: perspektywa amerykańska*, „*Studia Socjologiczne*” 4(227): 73-94.
- Gebethner, S., R. Markowski (2002), *Political Science – Poland*, [w:] M. Kaase, V. Sparschuh, A. Wenninger (red.), *Three social science disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on economics, political science and sociology (1989-2001)*, (Berlin: Informationszentrum Sozialwissenschaften; GESIS Servicestelle Osteuropa; Collegium Budapest, Institute for Advanced Study): 306-321.
- Giermanowska, E. (2018), *Polityka rozwoju rynku pracy i wspierania zatrudnienia*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 229-265.
- Gombitová, D. (2007), *Úvod do monitorovania a evaluácie: príručka monitorovania a evaluácie intervencií financovaných z verejných zdrojov*, (Bratislava: Slovenská evaluačná spoločnosť): 95.
- Grewiński, M. (2017), *Polska polityka społeczna w latach 1989-2016 – sukcesy i niepowodzenia*, [w:] G. Ciura, B. Kłos (red.), *Polityka społeczna w Polsce*, (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe Kancelarii Sejmu): 59-92.
- Gromada, A. (2018), *Rodzina 500+ jako polityka publiczna*, (Warszawa: Instytut Studiów Zaawansowanych): 1-25.
- Grzywna, P., J. Lustig, M. Mitręga, N. Stępień-Lampa, B. Zasepa (2017), *Polityka społeczna: rozważania o teorii i praktyce*, (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego): 264.
- Haber, A., M. Szałaj (red.) (2008), *Środowisko i warsztat ewaluacji*, (Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości): 220.
- Habermas, J. (1962), *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, (Darmstadt: Luchterhand): 291.
- Hausner, J. (2007), *Polityka a polityka publiczna*, „*Zarządzanie Publiczne*” 1: 43-60.
- Háva, P. (2005), *Zdravotní politika*, [w:] M. Potůček i in. *Veřejná politika*, (Praha: Sociologické nakladatelství): 311-352.
- Heywood, A. (2002), *Politologie*, wyd. 1, (Praha: Eurolex Bohemia): 463.

- Heywood, A. (2010), *Politologia*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN): 556.
- Hitzler, R. (1991), *Machiavellismus oder Von den Kunst-Regeln politischen Handelns*, „PROKLA. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft“ 4: 620–635.
- Holzer, J., P. Pšejka (2010), *Twenty Years of Czech Political Science: On the Edge of Maturity*, [w:] R. Eisfeld, L. A. Pal red.), *Political Science in Central-East Europe. Diversity and Convergence*, (Opladen-Farmington Hills, MI: B. Budrich): 103–118.
- Izdebski, J. (2018), *Realizacja polityk publicznych przez administrację publiczną*, „Zeszyty Naukowe KUL” 60(1): 221–231.
- Jann, W., K. Wegrich (2007), *Theories of the Policy Cycle*, [w:] F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (red.), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics and Methods*, (Boca Raton, Fl.: CRC Press): 43–62.
- Janowski, K. B. (2011), *Politologii polskiej meandry*, „Przegląd Politologiczny”, 16(1): 7–23.
- Karwat, M. (2018), *Inżynieria społeczna. Interpretacja pojęcia*, [w:] B. Szatur-Jaworska (red.), *Polityki publiczne. Wybrane zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego): 113–128.
- Kay, A. (2006), *The dynamics of public policy: theory and evidence*, (Cheltenham, UK–Northampton, MA, USA: Edward Elgar): 149.
- Kirchheimer, O. (1990), *The Catch-all Party*, [w:] P. Mair (red.), *West European Party System (Oxford Readings in Politics and Government)*, (Oxford: Oxford University Press): 50–60.
- Klimczuk, A. (2018), *Polityka publiczna wobec starzenia się ludności. Przegląd pojęć i podejść teoretycznych*, „Studia z Polityki Publicznej” 20(4): 67–94.
- Klimovský, D. (2008), *Základy verejnej správy*, (Košice: Univerzita P. J. Šafárika): 269.
- Klingemann, H.-D. (2002), *Political Science in Central and Eastern Europe: National Development and International Integration*, [w:] M. Kaase, V. Sparschuh, A. Wenninger (red.), *Three social science disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on economics, political science and sociology (1989–2001)*, (Berlin: Informationszentrum Sozialwissenschaften; GESIS Servicestelle Osteuropa; Collegium Budapest, Institute for Advanced Study): 206–212.
- Klingemann, J. I. (2018), *Iluzja polityki społecznej opartej na dowodach naukowych. Przykład zjawiska uzależnienia od alkoholu*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 312–328.
- Klus, M. (2007), *Verejná politika. Priestor. Efektívnosť. Nástroje. Nové výzvy*, (Sládkovičovo: Vysoká škola): 139.
- Klus, M. (2008), *Aktéri verejnej politiky, Štrukturalizácia. Voľba*, (Banská Bystrica: Univerzita M. Bela): 145.
- Kohoutek, J., A. Veselý, Z. Špačková i in. (2015), *Vzdělávací politika*, (Brno: Masarykova univerzita): 472.

- Konečný, S. (2011), *Zmierzch czy odrodzenie państwa? Jakiego?*, [w:] W. Gizicki (red.): *Polityczne wyzwania współczesnych państw. Perspektywa globalna*, (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek): 24–29.
- Konečný, S. (2018), *Verejná politika ako proces a ako cyklus*, „Verejná správa a spoločnosť” 19(2): 5–21.
- Konečný, S., I. Radičová (2002), *Sociálna politika vo svete a u nás*, [w:] A. Tokárová i in., *Sociálna práca*, (Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity): 249–274.
- Kozaczka, D. (2016), *Polityki publiczne jako proces*, „Zoon Politikon” 7: 323–341.
- Krauz-Mozer, B., P. Borowiec, P. Ścigaj (2011), *Kim jesteś, politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego): 332.
- Krouwel, A. (2003), *Otto Kirchheimer and the catch-all party*, „West European Politics” 26(2): 23–40.
- Krzysztań, B. (2016), *Anthropos u źródeł polityczności. Anachroniczność i potrzeba immersji w naukach politycznych*, [w:] B. Krzysztań, W. Ufel, M. Zieliński, *Polityka/Polityczność, Granice dyskursu*, (Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe): 13–39.
- Kuhn, T. S. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, (Chicago: University of Chicago Press): 210.
- Kulesza, M., D. Sześciło (2013), *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne*, (Warszawa: Wolters Kluwer): 175.
- Kwaśniewski, J. (red.) (2018a), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 468.
- Kwaśniewski, J. (2018b) (red.), *Źródła nauk o polityce publicznej: polityka prawa i socjotechnika, Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 61–96.
- Langrod, G. L. (1950), *Political Science in Poland*, [w:] M. Salvadori (red.), *Contemporary Political Science. A Survey, Methods, Research and Teaching*, Publication No. 126, (Paris: UNESCO): 178–195.
- Lasswell, H. D., A. Kaplan (1950), *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, (New Haven: Yale University Press): XXIV, 295.
- Libiszowska-Żółtkowska, M. (2018), *Polityka wyznaniowa*, [w:] J. Kwaśniewski (red.): *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 266–287.
- Maciejewski, T., J. Gierszewski, M. Brunka (2012), *Z problemów administracji. Wybrane zagadnienia administracji publicznej*, (Chojnice: Powszechna Wyższa Szkoła Humanistyczna): 156.
- Malíková, L. (2003), *Verejná politika. Aktéri a procesy*, (Bratislava: Univerzita Komenského): 120.
- Malíková, L., M. Daško (2018), *Verejná politika*, (Bratislava: IRIS): 186.

- Malová, D., S. Miháliková (2002), *Political Science – Slovakia*, [w:] M. Kaase, V. Sparschuh, A. Wenninger (red.), *Three social science disciplines in Central and Eastern Europe: Handbook on economics, political science and sociology (1989–2001)*, (Berlin: Informationszentrum Sozialwissenschaften; GESIS Servicestelle Osteuropa; Collegium Budapest, Institute for Advanced Study): 343–357.
- Mokrzycki, E. (1990), *Socjologia w filozoficznym kontekście*, (Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN): 101.
- Moran, M., M. Rein, R. E. Goodin (2006), *The Oxford Handbook of Public Policy*, (Oxford: University Press): 983.
- Müller, A. (1991), *Úvod do vědy o politice*, (Praha: Lunarion): 117.
- Muller, P. (2009), *Les Politiques Publiques*, (Paris: Presses Universitaires de France): 72.
- Nekola, M., H. Geissler, M. Mouralová (eds.) (2011), *Současné metodologické otázky veřejné politiky*, (Praha: Karolinum): 305.
- Novák, M. i in. (2011), *Úvod do studia politiky*, (Praha: Sociologické nakladatelství): 783.
- Novotný, V. (2006), *Francouzská tradice studia veřejných politik: Možné inspirace*, [w:] J. Němec, M. Šustková (red.), *III. kongres českých politologů*, (Praha: Česká společnost pro politické vědy): 896–906.
- Novotný, V. (2011), *Vývoj studia veřejných politik v Evropě: České studium veřejných politik v evropském kontextu (srovnání případů Francie, SRN a ČR)*, Dizertační práce, (Praha: Ústav politologie Filosofické fakulty UK): 173.
- Ochrana, F. (red.) (2010), *Strategické řízení ve veřejné správě a přístupy k tvorbě politiky*, (Praha: Matfyzpress): 199.
- Olejniczak, K. (2013), *System zarządzania polityką publiczną. Propozycja uniwersalnych ram koncepcyjnych*, „Zoon Politikon” 4: 42–55.
- Parsons, W. (2007), *Policy Analysis in Britain*, [w:] F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (red.), *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*, (Boca Raton, Fl.: CRC Press 2007): 537–552.
- Paruch, W. (2015), *Konsekwencje definiowania myśli politycznej dla kwestionariusza badań politologicznych*, „Humanities and Social Sciences” 22(1): 157–174.
- Pawlak, M. (2018), *Polityki publiczne wobec migracji*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 288–312.
- Peters, G. B., J. Pierre (red.) (2006), *Handbook of Public Policy*, (London: Sage Publications): 525.
- Pichňa, J. (2002), *Úvod do sociotechniky*, (Trnava: Trnavská univerzita): 263.
- Podgórecki, A. (1966), *Zasady socjotechniki*, (Warszawa: Wiedza Powszechna): 163.
- Podgórecki, A. (1968), *Základy sociotechniky*, (Praha: Svoboda): 141.
- Potůček, M. (1994), *Zrod veřejné politiky jako vědního odboru a jako sociální praxe*, [w:] M. Potůček, M. Purkrábek, J. Vavroušek i in., *Zrod teorie veřejné politiky v České republice*, (Praha: Institut sociologických studií): 1–16.
- Potůček, M. i in. (2005), *Veřejná politika*, (Praha: Sociologické nakladatelství): 398.

- Potůček, M. i in. (2016), *Veřejná politika*, (Praha: C. H. Beck): 309.
- Potůček, M., L. T. LeLoup (2003), *Approaches to Public Policy in Central and Eastern Europe*, [w:] M. Potůček, L. T. LeLoup, G. Jenei, L. Váradi, *Public Policy in Central and Eastern Europe. Theories, Methods, Practices*, (Bratislava: NISPAcee): 11–23.
- Potůček, M., L. T. LeLoup, G. Jenei, L. Váradi (2003), *Public Policy in Central and Eastern Europe. Theories, Methods, Practices*, (Bratislava: NISPAcee): 340.
- Potůček, M., L. Vass (2003), *Dimensions of Public Policy: Values, Processes, Implementation and Results*, [w:] M. Potůček, L. T. LeLoup, G. Jenei, L. Váradi, *Public Policy in Central and Eastern Europe. Theories, Methods, Practices*, (Bratislava: NISPAcee): 55–74.
- Przesławski, T. (2016), *Pozycja i funkcje polityki penitencjarnej w naukach o polityce publicznej*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 393–411.
- Raław, M. (2018), *Polityka rodzinna: od taktyki ku strategii ładotwórczej*, [w:] J. Kwaśniewski (red.): *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 192–228.
- Remr, J. (2013), *Srovnání vybraných přístupů k realizaci evaluací, „Evaluční teorie a praxe“* 1(1): 29–52.
- Rybárik, J., J. Lysý, S. Konečný (2003), *Politológia*, (Bratislava: STU): 153.
- Rybář, M. (2010), *Political Science in Slovakia: Hesitant Emergence from Elementary Problems*, [w:] R. Eisfeld, L. A. Pal (red.), *Political Science in Central-East Europe. Diversity and Convergence*, (Opladen-Farmington Hills, MI: B. Budrich): 267–280.
- Rymśa, M. (2018), *Analiza polityk publicznych i analiza polityki społecznej: wzajemne pozycjonowanie*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 36–60.
- Říhová, B. (2000), *Přehled moderních politologických teorií*, (Praha: Portál 2000): 303.
- Salvadori, M. (red.) (1950), *Contemporary Political Science. A Survey, Methods, Research and Teaching*, Publication No. 126, (Paris: UNESCO): 714.
- Saretzki, T. (2007), *The Policy Turn in German Political Science*, [w:] F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (red.), *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*, (Boca Raton, FL: CRC Press): 587–602.
- Sartori, G. (2005), *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, (Wivenhoe Park: ECPR Press): 343.
- Sasinska-Klas, T. (2010), *Political Science in Poland: Roots, Stagnation and Renaissance*, [w:] R. Eisfeld, L. A. Pal (red.), *Political Science in Central-East Europe. Diversity and Convergence*, (Opladen-Farmington Hills, MI: B. Budrich): 207–220.

- Schaff, A., S. Ehrlich (1950), *The Concept of Dialectical Materialism in Political Science*, [w:] M. Salvadori (red.), *Contemporary Political Science. A Survey, Methods, Research and Teaching*, Publication No. 126, (Paris: UNESCO): 327–336.
- Schneider, V., F. Janning (2006) *Politikfeldanalyse: Akteure, Diskurse und Netzwerke in der öffentlichen Politik*, (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien): 234.
- Schubert, K., F. Blank (2005), *Výzkum politického pole ve Spolkové republice Německo: přijetí a stav výzkumu*, „*Politologický časopis*” 3: 284–293.
- Skarzyński, R. (2014), *Monizm i pluralizm w rozwoju dyscypliny nauki: politologia i pseudopolitologia*, [w:] R. Skarzyński (red.), *Przedmiot poznania politologii. Podstawy dyscypliny nauki*, (Białystok: Temida 2): 9–48.
- Surdej, A. (2008), *Metoda analizy kosztów i korzyści: imperatyw efektywności w politykach publicznych*, [w:] A. Haber, M. Szałaj (red.), *Środowisko i warsztat ewaluacji*, (Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości): 109–126.
- Suwaj, P. J., R. Szczepankowski (2009), *Polityka publiczna jako instrument administrowania*, [w:] B. Kudrycka B. G. Peters, P. J. Suwaj (red.), *Nauka administracji*, (Warszawa: Wolters Kluwer): 303–311.
- Szarfenberg, R. (2013), *O bliskim związku i wzajemnych inspiracjach między polityką publiczną i polityką społeczną*, „*Problemy Polityki Społecznej*” 22: 149–166.
- Szarfenberg, R. (2016), *Polityka publiczna – zagadnienia i nurty teoretyczne*, „*Studia z Polityki Publicznej*”, 9(1): 45–75.
- Szatur-Jaworska, B. (red.) (2018), *Polityki publiczne. Wybrane zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego): 259.
- Szczepaniak, P. (2018), *Wybrane problemy i kierunki polityki penitencjarnej*, [w:] J. Kwaśniewski, (red.): *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 357–397.
- Sześciło, D. (red.) (2014), *Polityka publiczna i rola administracji w jej tworzeniu*, [w:] *Administracja i zarządzanie publiczne. Nauka o współczesnej administracji*, (Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego): 324.
- Šálka, J., Z. Dobšinská, Z. Sarvašová, M. Štěrbová, H. Paluš (2017), *Lesnícka politika*, (Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene): 275.
- Škaloud, J. (1991), *Úvod do politologie*, (Praha: Vysoká škola ekonomická): 120.
- Tomeš, I. (2001), *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost*, (Praha: Socioklub): 262.
- Tomeš, I. (2010), *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, (Praha: Portál): 440.
- Tomeš, I. (2011), *Obory sociální politiky*, (Praha: Portál): 366.
- Tomeš, I. i in. (2002), *Sociální správa*, (Praha: Portál): 304.
- Torgerson, D. (2007), *Promoting the Policy Orientation: Lasswell in Context*, [w:] F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (red.), *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*, (Boca Raton, Fl.: CRC Press): 15–28.

- Truszkowska-Kurstak, M. (2012), *Ewaluacja ekonomiczna w świetle podstawowych zasad gospodarowania środkami publicznymi*, „Zarządzanie Publiczne” 17(1): 51–62.
- Ufel, W. (2016), *Apolityczność jako gnoza nowoczesności. Rekonstrukcja pojęcia polityczności w teorii i praktyce demokracji*, [w:] B. Krzysztan, W. Ufel, M. Zieliński, *Polityka/Polityczność, Granice dyskurzu*, (Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe): 101–123.
- Veselý, A. (2005), *Vzdělávací politika*, [w:] M. Potůček in., *Veřejná politika*, (Praha: Sociologické nakladatelství): 277–310.
- Veselý, A., Z. Drhová, M. Nachtmannová (2005), *Veřejná politiky a proces její tvorby. Co je „policy” a jak vzniká*, (Praha: CESES FSV UK): 43.
- Veselý, A., M. Nekola (red.) (2007), *Analýza a tvorba veřejných politiky. Přístupy, metody a praxe*, (Praha: Slon): 389.
- Wagner, P. (2007), *Public Policy, Social Science and the State: An Historical Perspective*, [w:] F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (red.), *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*, (Boca Raton, Fl.: CRC Press): 29–40.
- Woźnicki, J. (2012), *Nowa dyscyplina – „nauki o polityce publicznej” usytuowana w dziedzinie nauk społecznych*, „Nauka” 1: 133–151.
- Woźnicki, J. (2015), *Nauki o polityce publicznej – cztery lata rozwoju w symbiozie z politologią*, „Politeja”, 36(5): 9–25.
- Zamecka, J. (2018), *Środki prawnokarne w przeciwdziałaniu problemom narkotykowym*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Nauki o polityce publicznej. Monografia dyscypliny*, (Warszawa: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego): 99–141.
- Zybała, A. (2012a), *Polityki publiczne*, (Warszawa: Krajowa Szkoła Administracji Publicznej): 377.
- Zybała, A. (2012b), *O lepszą jakość polityk publicznych*, „Analizy i Opinie” 14(127): 1–12.